

UNITARISTIČKE IDEJE NE VRIJEDE NI U JEZIKU

Kada pažljivo proanaliziramo prve četiri točke Novosadskog dogovora, tada zapažamo u njima znatne znanstvene i praktične nedostatke. Na njih sam prvi put upozorio u “Borbi” 30. travnja 1955. člankom *Uoči provođenja Novosadskih zaključaka*, a učinili su to kasnije i drugi hrvatski filolozi, osobito na sarajevskom Kongresu jugoslavenskih slavista g. 1965, ali druga strana nije pokazala volje da te nedostatke ukloni. Ali prvi teži sukob oko smisla Novosadskih zaključaka pojavio se već pri samom donošenju Zaključaka u Novom Sadu 1954. Bilo je to pri stilizaciji 8. točke Zaključaka, koja je konačno prihvaćena u tekstu: “Trebalo odlučno stati na put postavljanju vještačkih prepreka prirodnom i normalnom razvitku hrvatsko-srpskog književnog jezika. Treba spriječiti pojavu samovoljnog *prevođenja* tekstova i poštovati originalne tekstove pisaca.” Tekst posljednje rečenice bio je u nacrtu Zaključaka bez riječi *samovoljno*, a ona je upravo bitno važna. Da ta riječ uđe u tekst, predložio sam upravo ja, ali je to naišlo na tako žestok otpor da zapisničaru nije bilo ugodno da čitavu scenu opiše u zapisniku, koji je objavljen u siječanjskom broju “Letopisa Matice srpske” g. 1955. A o čemu se zapravo radi?

Radi se zapravo o vrlo krupnoj stvari. Prema zamisli predlagачa teksta svi tekstovi na srpsko-hrvatskom jezičnom području treba da se svuda pojavljuju u onom tipu jezika na kojem su prvobitno napisani. To znači i sve političke i društvene vijesti iz čitavog svijeta koje dostavlja Tanjug svim novinama, pošto ih je najprije preveo s kojeg stranog jezika na ekavsku varijantu, jer se taj posao obavlja u Beogradu. Ako bi se provodio tekst 8. točke bez riječi *samovoljno*, zagrebačke bi novine, rekao sam ondje, imale uglavnom samo gradsku i kulturnu rubriku napisanu u ijekavskoj varijanti, a sve ostalo što dolazi od

Tanjuga ili otkud drugud iz Beograda moralo bi se i u Zagrebu štampati u ekavštini. Nakon neugodne diskusije prihvaćena je po mojem prijedlogu riječ *samovoljno*, što znači, prema zaključcima u daljoj raspravi, da se svi tekstovi, osim umjetničkih, nužno prilagođavaju jeziku sredine u kojoj izlaze. Kao obrazac je poslužio primjer “Borbe”, koja se u Beogradu izdaje ekavski i ćirilicom, a u Zagrebu ijekavski i latinicom. A jedan je diskutant ipak rekao u raspravi: “Ja mislim da je kulturna sramota da se ‘Borba’ u Beogradu štampa ćirilicom, a u Zagrebu latinicom. Ja mislim da je to bruka.”

Treba pogledati i malo dalje od novina. Da je zaista bila prihvaćena stilizacija bez riječi *samovoljno*, unifikacija jezika teško bi se i štetno odrazila i na radiju i na televiziji i u svim saveznim tekstovima. Bila bi to postepena likvidacija ijekavskog književnog jezika uz blagoslov književnika i filologa. Spomenuta neugodna rasprava pokazala je bjelodano da su postojale tendencije neprirodnog izjednačavanja, uniformiranja, integriranja književnog jezika na čitavom teritoriju. Na kraju je ipak jednoglasno prihvaćeno unošenje riječi *samovoljno*, što znači da se samo umjetnički i možda znanstveni tekstovi ostavljaju bez promjene, a drugi se prilagođuju jeziku sredine kojoj su namijenjeni.

Ostale točke Zaključaka govore o praktičnim problemima: o potrebi izrade zajedničkog pravopisa, zajedničke terminologije i zajedničkog rječnika. Zajednički pravopis je izrađen, i to je najopipljiviji i najkorisniji rezultat Novosadskog dogovora. Uz neka dotjerivanja, koja su naznačena kao potrebna u stručnoj štampi, i uz označavanje varijantnosti mislim da je korisno da *Pravopis* ostane jednak po pravilima na čitavom hrvatsko-srpskom jezičnom području. Bilo bi vrlo nepraktično i zamršeno kad bi se jače diralo u pravopis koji je već prihvaćen i koji ne smije dirati i ograničavati ograničen razvoj književnog jezika. Treba imati na umu da je pitanje pravopisa pretežno tehničko pitanje, a za takva pitanja najvažnije je obilježje uvježbanost i stabilnost.

Za *Rječnik hrvatskosrpskog književnog jezika* znamo kako je prošao i zavadio obje Matice. O tom je toliko pisano da nije

potrebno ništa novo reći. Samo bih napomenuo da se u novosadskoj diskusiji s mnogo nervoze govorilo o Benešićevu rječniku hrvatskoga književnog jezika od ilirizma do najnovijeg vremena, koji je ostao nedovršen u rukopisu, i to pretežno zbog isključive hrvatske građe i imena. Ipak je na kraju pobijedilo mišljenje da se mogu stvarati zajednički rječnici, ali i rječnici književnosti pojedinih naroda, pa i razdoblja. Samo je nevolja što je izrada modernih rječnika vrlo skupa i vrlo dugotrajna. A bez rječnika književnog jezika svaka je kultura osakaćena.

Izrada zajedničke terminologije zapela je prije nekoliko godina sama od sebe. Pokazalo se da su nam terminologije tako raznorodne da ih nije moguće izjednačiti, nego je najbolje popisati termine u četiri rubrike: *hrvatska, srpska, slovenska, makedonska*, da tako budu pristupačne svakom stručnjaku i nestručnjaku.

Kao što se po prikazu zaključaka vidi, Novosadski dogovor nije posljednja riječ nauke, naprotiv, on je u jezične odnose narodā unio neznanstvene ocjene i smjernice, pa tako zapravo unio pometnju i nemir u ta vrlo osjetljiva pitanja. Time je svakako izazvao i proteste i sukobe koji u vrlo oštroj formi traju već od sarajevskog Kongresa jugoslavenskih slavista g. 1965. Da nije bilo pritiska novosadskog, ne bi bilo ni mnogih polemika o hrvatskom književnom jeziku ni raspada redakcije za tako važno djelo kao što je *Rječnik književnog jezika*. Posljednje dvije izjave Matice srpske i Matice hrvatske o *Rječniku književnog jezika* u siječnju 1971. zapravo su završetak jedne akcije koja je trajala 16 godina. Riječi u izjavi Matice hrvatske 20. siječnja 1971. u kojoj se doslovno veli: “Kad je postalo očito da Matica srpska ne želi priznati i prikazati vrijednosnu i kulturnu cjelovitost i samobitnost hrvatskoga književnog jezika i uključiti je u zajednički rječnik kao izraz jedne nacionalne kulture, nego ustraje na bespredmetnu tumačenju Novosadskih zaključaka, Matica hrvatska drži da je svrhovitije obraditi hrvatski jezik posebno, stvoriti mu osnovne priručnike na temelju hrvatskih vrela i ostati u okviru vrijednosti hrvatskog kulturnog izraza” – zapravo su rastanak s Novosadskim dogovorom koji je došao na bespuće, a zajedno s izjavom Udruženja

književnika Crne Gore od 7. veljače 1971, u kojoj se kaže da crnogorski književnici ne mogu prihvatiti odredbe Novosadskog dogovora jer se njim pokušava negirati crnogorska jezična varijanta i književnost, a i s protestom bosansko-hercegovačkih književnika u 11/12. broju sarajevskog "Života" g. 1970 – sve je to očit znak da je Novosadski dogovor praktički već mrtav. Za tim i ne treba mnogo žaliti, jer na njegovo mjesto nastupa u samoupravljačkom društvu realno prosuđivanje i obrađivanje jezične problematike Hrvata, Srba, Crnogoraca i Muslimana prema njihovim specifičnostima i s nužnim poštovanjem svake istinske nacionalne jezične kulture.

Jezik ne može živjeti pod pritiskom. Njemu je iznad svega potrebna sloboda.

Hrvatski književni jezik danas, 1971.